

Брацо Ковачевић

Бања Лука, Република Српска, БиХ

ДУНАВ У ГЕОПОЛИТИЦИ

Сажетак

Не само у историјском, друштвеном, економском и еколошком, него и у географском, геополитичком, геостратешком и безбједоносном погледу Дунав има за балканске, европске и трансатлантске земље веома велики значај. На његовом подручју се преплићу интереси како приобалних, тако и моћних европских и свјетских држава. Дунав је ријека комуникације и међусобне сарадње, али и сукоба и сукобљавања. Зато је његов геополитички и геостратешки значај одувјек био евидентан, као што је то случај и у савременом добу.

Кључне речи: Балкан, геополитика, Дунав, НАТО, Србија

УВОД

Дунав је простор постојања занимљиве и бурне историје. Она показује да су на његовим обалама настајала многобројна насеља у којима се одвијао значајан друштвени, економски, вјерски и културни живот. Дунав је велика ријека на чијим се обалама развијао и још увијек се развија изузетно комплексан живот. Спајао је бројне народе, религије и културе, али их је и раздвајао, дијелио и антагонизирао. Па и у новијој историји Дунав се показује као значајан простор геостратешке и геополитичке сарадње, али и сукоба.

КРАТКА ГЕОГРАФИЈА ДУНАВА

Дуго времена је Дунав представљао границу Римског царства. Почетком другог вијека (101. године) император Трајан је усхићено рекао: „Величанствено је стајати на обали Дунава”!

Са великим поштовањем и усхићеношћу Дунав је опјеван у књижевности, поезији, прози, музици. Грчки историчар и географ Херодот се својевремено освртао на географију Дунава, а римски историчар и оратор Гај Корнелије Тацит је говорио да „Дунав извире на благим, лаганим падинама планине Абнобе” и да „пролази кроз многе народе”. О његовом геостратешком значају Јован Цвијић је писао прије стотину и нешто година: „Дунав је једина река у Европи на простору од Рајне до Волге која има правац Запад – Исток. Почиње у Шварцвалду близу Рајне, а утиче са три крака, који су широки као лимани, у Црно море, које је на граници између Европе и Азије. Једини речни пут који везује средњу Европу са Истоком. Најзгоднија веза наше државе са подунавском Румунијом и Бугарском на Истоку, а са Мађарском, Чешком код Братиславе, Аустријом и западном Немачком на северу. Кад се веже каналима са Рајном и Везером, код Нирнберга и Бамберга, Дунав ће бити од првокласне вредности за пренос из наше земље у Енглеску, Холандију, Белгију и за земље око Северног Мора. Дунав је поред Волге река највеће механичке снаге у Европи, не само због велике количине воде (у доњем току око 4800 м³ у секунди) већ нарочито због знатне брзине, и у доњем току, а особито у Ђердапу... Та огромна механичка снага ђердапског Дунава може се претворити у електричну снагу, већу него што је даје и водопад Тролхетан у Шведској, можда највећу електричну снагу у Европи”.¹

И данас бисмо могли говорити о „величанствености” Дунава у сваком погледу.

Дунав извире на источним падинама Шварцвалд планине у Њемачкој, настајући од двају изворишних токова Бреге и Бригах код града Донауешингена.

Дунав је велика европска, и друга највећа ријека у Европи која тече у правцу од запада према истоку.² Прва је Волга, дуга

¹ Z. Petrović, (2004). *Mali pojmovnik geopolitike: subjektivni multidisciplinarni glosar neophodan svakom ko promišlja svet Trećeg milenijuma*, Beograd: Centar za geopolitičke studije „Jugoistok”; Institut za političke studije, стр. 98-99.

² Име ријеке Дунав води своје поријекло од латинског назива *Danubius*, за чији се први дио кованице сматра да свој коријен вуче из старогрчке ријечи чије се значење односи

3.534 километра, а иза ње је Дунав. Доиста различити су подаци о његовој дужини: према једним, она износи 2.860 километара, према другим 2.857 километара, према трећим 2.783 километра, са током од 2.843 километра, а пловним током од 2.414 или 2.376 километара. Његова површина је 805.000 км². Непосредно повезује десет држава – Њемачку, Аустрију, Словачку, Мађарску, Хрватску, Србију, Румунију, Бугарску, Украјину, Молдавију. Такође, Дунав спаја четири пријестонице: Беч, Братиславу, Будимпешту и Београд. На Дунаву, или поред њега, су изграђени бројни градови – Улм и Регенсбург у Њемачкој, Линц у Аустрији, Гиор и Дунајуварос у Мађарској, Вуковар у Хрватској, Нови Сад, Доњи Милановац, Велико Градиште и Голубац у Србији, Дробета Турну-Северин у Румунији. На дунавским обалама се налазе и значајне луке, као што су: Измаил у Украјини, Галац и Браила у Румунији, Вуковар у Хрватској, Будимпешта, Панчево и Београд, Братислава, Беч, Линц, Регенсбург.

Спајајући и повезујући бројне државе, етничке групе и религије, ријека Дунав има велики демографски, економски, геостратешки и геополитички значај. Кроз Србију тече и она контролише његов ток у дужини од 588 километара (од 845. до 1433. километра). Дијелом дунавског тока граничи са државом Хрватском у дужини од 138 километара, а 227 километара у дужини са државом Румунијом. У Дунав се слијева неколико стотина притока, од којих као главне ријеке треба навести Саву, Драву, Тису, Велику Мораву, Тамиш, Тимок, Вуку, Млаву, Прут, Вах, Олт, Сирет. Код Голупца му је највећа ширина преко шест километара а најмања у Казану – 147 метара. Дубина је преко деведесет метара. Због својих географских и хидрографских карактеристика Дунав је значајна европска пловна и хидроенергетска ријека.

САВРЕМЕНА ГЕОПОЛИТИКА ДУНАВА

Војна вјежба под називом *Sea Shield 2023*, коју су започеле снаге НАТО алијансе 20. марта 2023. године, и која ће трајати до 2. априла 2023. године на Дунаву, његовој делти, Црном мору и приобалном подручју, поново је показала озбиљну заинтересованост

на Зевсову ријеку и „сјај небески”, а да њен други дио представља изведеницу ријечи *bios* као ознаку за живот. Њемачки назив за Дунав је *Donau*, француски *Le Данибе*, руски и украјински *Дунай*, словачки и чешки *Dunaj*, мађарски *Duna*, бугарски и српски *Дунав*, румунски *Dunărea*, словеначки *Donavo*.

НАТО пакта за Дунав и Подунавље. И, поново је указала на значај изјаве америчког изасланика за Југославију Жака Клајна из 30. априла 1996. године: „И IFOR и NATO су врло заинтересовани да се отвори дунавски пловни пут. Ми желимо да наши контејнери могу да долазе из Немачке Дунавом”.¹

Дунав је значајан како у економском, привредном и еколошком смислу, тако и у геостратешком и геополитичком погледу. Уосталом, то показује и његова прошла геополитика, јер је био интересантан разним освајачима. „Дунав је као цар међу ријекама, вјечан као Тибар, плононосан као Нил, величанствен као Мисисипи, љубљен као Волга, живахан као Рајна” – својевремено је за Дунав рекао војсковођа и освајач Наполеон.

Па и данас је, геостратешки и геополитички посматрано, Дунав интересантан неким освајачима, неким државама кроз које протиче а, опет, неким кроз које не протиче и који се не налазе у његовој непосредној близини.

Што се тиче, да тако кажемо, „новије историје”, односно „савремене геополитике Дунава”, а од *Београдске дунавске конференције* (1948) па до данас, могли бисмо рећи да је геополитика Дунава постала простор артикулације разних геополитичких и геостратешких интереса не само приобалних држава, него и великих сила (Сједињених Америчких Држава, Велике Британије, Француске, раније СССР-а, а данас Русије).

Истовремено, то је и период сукоба између Запада и Истока, држава капитализма и држава социјализма, као и сукоба унутар социјалистичких земаља. У том смислу посебно треба поменути сукоб између СССР-а и Југославије и настојање Совјетског Савеза да узурпира права приобалних држава на слободну пловидбу прокламованих *Београдском дунавском конференцијом*. Преко својих подређених сателитских држава СССР је настојао обезбиједити апсолутну доминацију над пловидбом Дунавом доводећи у питање сувереност и права приобалних држава на слободну пловидбу. Због таквих геополитичких и геостратешких сукоба Генерална скупштина Организације Уједињених Нација је 14. децембра 1951. године донијела резолуцију којом је осудила агресивно понашање СССР-а према праву на слободну пловидбу Федеративне Народне Републике Југославије.

¹ Z. Petrović, (2004). *Mali pojmovnik geopolitike: subjektivni multidisciplinarni glosar neophodan svakom ko promišlja svet Trećeg milenijuma*, Beograd: Centar za geopolitičke studije „Jugoistok”; Institut za političke studije, стр. 100.

Развојем југословенске кризе од 1990. године, као и распадом Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, те увођењем санкција Савезној Републици Југославији (Србији и Црној Гори), флота Савезне Републике Југославије се нашла на удару моћних држава Запада. Проглашавањем Срба за агресора, Сједињене Америчке Државе су, заједно са другим моћним, агресивним милитантним, милитаристичким и белицистички оријентисаним државама Запада, за себе резервисале право да бране „своје” националне интересе на српском територијалном простору па, према томе, и на Дунаву и простору бивше Југославије.² Иако је циљ био да се српској флоти онемогући да плови Дунавом, ипак то и није био једини циљ НАТО бомбардовања.

У географском погледу Србија је мала европска земља балканског полуострва (88.499 км²). Налази се на раскрсници путева, саобраћајница и ријечних токова средње и југоисточне Европе (посебно Саве и Дунава), али и на подручју на којем се укрштају, коегзистирају и антагонизирају етнички, вјерски, културни и цивилизацијски токови и утицаји. Зато се за њу често каже да је то „кућа наред пута”. Геостратешка и геополитичка позиција Србије детерминирана је њеним балканским и подунавским положајем.

Као кућа која се, од Римљана, Турака, Аустроугара, Нијемаца, па све до НАТО-а, налази „наред пута”, Србија је историјски геостратешки и геополитички посматрано, представљала и подручје притисака и потенцијалног и стварног освајања.

У савременом добу за подручје Србије и њеног Подунавља, посебно су заинтересоване Сједињене Америчке Државе (са НАТО алијансом), али и Русија. На тај се начин показује да је подручје Србије, као и подручје њеног Подунавља, простор сукоба између, прије свега, *атлантизма* и *евроазијства*. То је само један од разлога бомбардовања СР Југославије 1999. године.

² Антисрпски ставови и тезе о „српској агресiji” су се годинама раније ширили преко ватиканског радија. Када су јединице Војске Републике Српске ушле у Жењу и Сребреницу, папа Иван Павло II је ширио тезу о „поруку цивилизације” и „срамоти човјечанства”. Али, када су јединице војске Хрватске државе улазиле на територију Босне и Херцеговине и када су у својој стратегији етничког чишћења протјерале Србе из Крајине 1995. године – папа се није оглашавао. Призивао је Запад да „хуманитарно интервенише” и бомбардује Србе (што ће се ‘95. године у Републици Српској и Републици Српској Крајини и остварити). Као непокорне, Србе је требало покорити и тако, и у ватиканском смислу, реализовати концепт „нове евангелизације”, тј. подвргнути свијет вољи папе и створити нову *Civitas Dei* (*Божју државу*). Заговорник заштите „људских права”, папа „борбе и вјере”, је захтијевао да се над Србима проведе „хуманитарна интервенција”, тј. да се Срби бомбардују, и – бомбардовани су.

Нападом НАТО алијансе на Савезну Републику Југославију срушени су и разорени мостови на Дунаву (Варадински мост на Петроварадину, Мост слободе од Новог Сада до Сремске Каменице, као и мост на магистралном путу Смедерево – Ковин). Разорени су или оштећени мостови на Дунаву (Бачка Паланка – Илок), код Башке на релацији Београд – Нови Сад, железнички и друмски мост на Дунаву Богујево-Ердут, као и железничко-друмски мост на Дунаву у Новом Саду (тзв. Жежељов мост).³

У изразито бруталном бомбардовању 1999. године разорено је и уништено: 7 индустријских и привредних објеката, 11 енергетских постројења, 38 мостова, 28 радио и ТВ репетитора, 470 км путева, 595 км пруга. Оштећено је 19 болница, 20 домова здравља, 18 дјечијих вртића, 69 основних и средњих школа, 29 манастира и 35 цркава. У бомбардовању СР Југославије су погинула 599 војника, 172 полицајца, 2.000 цивила, а 10.000 особа је рањено. Бомбардовани су и гађани војни и цивилни циљеви. Разорени су и уништени бројни објекти – енергетски, индустријски и привредни, мостови, радио и ТВ репетитори, путеви, пруге, болнице, домови здравља, дјечији вртићи, школе, манастири и цркве, национални паркови и заштићене зоне, амбасада Народне Републике Кине. Ратна штета у СР Југославији се процјењује на 100 милијарди долара, што је огроман износ за једну малу земљу у развоју. Разарањем и уништавањем економских и производних капацитета преко 600.000 особа је остало без посла, а 2,5 милиона без извора материјалне егзистенције. Био је то прави *економски злочин*. Гинули су цивили, жене и дјеца, али и војници и полицајци. Према неким подацима, од момента доласка КФОР-а на Косово и Метохију, иселило се 250.000 Срба, Црногораца и неалбанског становништва. И у бомбардовању Савезне Републике Југославије такође је кориштен *осиромашени уранијум*. Бомбардовање не само СР Југославије, него и раније Републике Српске и Републике Српске Крајине, проузроковало је емисију великих количина штетних и опасних материја које су значајно угрозиле биодиверзитет и животну средину те веома утицале и на глобалне промјене, прије

³ Било је и других разарања. Бомбардовање Савезне Републике Југославије трајало је од 24. марта до 10. јуна 1999. године. Било је то по трећи пут бомбардовање Србије у XX вијеку. И сва три пута на велики хришћански празник – први пут на католички Ускрс 6. априла 1941. од стране Нијемаца, други пут на православни Васкрс 16. априла 1944. од стране савезничких авиона, и трећи пут 1999. године на васкршње празнике од стране НАТО-а. Уосталом, глобалистички и челници моћних држава Запада сматрају да су, у остварењу њихове глобалне моћи, православље и православни народи, велики непријатељи.

свега на слабљење озонског омотача, стварање ефекта стаклене баште, појаве киселих киша, промјену климе. Неколико локација је у Србији контаминирано осиромашеним уранијумом: Бујановац (Братоселце и Боровац); Врање (Пљачковица), и Прешево (Рељан). Извјештај УНЕП (тијело УН за заштиту животне средине) прогласио је Бор, Крагујевац, Врање, Панчево и Нови Сад еколошким црним тачкама у Европи. Али, поред економских, геополитичких и војних циљева НАТО агресије треба поменути и оне који се односе на стварање нуклеарних депонија бацањем пројектила којима је истекао рок, те вршење експеримената који би указали на то, како дјелује најновије НАТО оружје. У нелегално проведеној акцији *Операција савезничка сила* је нарушен суверенитет једне земље и међународно право. Са стајалишта међународног права бомбардовање Републике Српске и СР Југославије је било нелегално. Противправно признавање Косова у фебруару 2008. године сасвим јасним је показало то да моћне земље Европске уније слиједе политику моћи а не прокламоване принципе међународног права. Посматрано са политичке, правне, па и етичке тачке гледишта, војна интервенција НАТО-савеза против једне суверене државе и његовог народа је представљала злочин *ратни злочин*. Разарањем и уништавањем економских и производних капацитета преко 600.000 особа је остало без посла, а 2,5 милиона без извора материјалне егзистенције. Па, када се тим бројкама додају и оне које се односе на огроман прилив избјеглих и расељених лица од 90-тих година прошлог стољећа из других република бивше Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, онда је јасно у каквој се тешкој економској и социјалној ситуацији нашла Србија.⁴

НАТО агресија ће, уништавањем путне инфраструктуре и мостова железничког и друмског саобраћаја, онемогућити проток људи и роба, и довести у питање економски потенцијал Савезне Републике Југославије.

Истовремено, та агресија ће нанијети и велике штете и другим подунавским државама – Њемачкој, Аустрији, Мађарској. Био је то период у којем је дунавска конвенција о слободној пловидби суспендована, а право на слободну пловидбу девастирано.⁵

⁴ B. Kovačević, (2017), *Serbs in the New World Order*, Banja Luka: Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja, Banja Luka.

⁵ R. Zečević, (2000). „Rat NATO-a protiv SRJ i režim plovidbe na Dunavu”, u: *Problemi srpske politike*, Beograd: Centar za menadžment.

У НАТО агресији на СР Југославију нису само уништавани мостови, него и други инфраструктурни објекти који су довели у питање проток роба и људи, као и економски, демографски и укупни национални развој.

У том погледу морамо поменути и НАТО агресију на Републику Српску Крајину, као и Републику Српску 1995. године.⁶

Са НАТО агресијом на Савезну Републику Југославију геостратешки и геополитички циљ се није само односио на контролу пловидбе Дунавом, него и на друге циљеве.

⁶ Бомбардовање Републике Српске је трајало од 30.8. до 13.9.1995. године. У бомбардовању Републике Српске учествовало је 400 борбених авиона, 2 америчка носача авиона, 1 британски носач авиона. Изведено је 3.200 борбених летова и изведени су удари на 150 војних и цивилних циљева. Бачено је 10.000 тона експлозива, авио бомби, ракета, касетних бомби, бомби са ласерским навођењем, топовских удара, 13 крстарећих ракета *Томахаawk*. У бомбардовању Републике Српске кориштена је муниција са осиромашеним уранијумом. На војне положаје и цивилне циљеве Срба у БиХ испалено је преко 10.000 зрна са осиромашеним уранијумом, а од тога преко 5.800 тих пројектила само на двије локације – Хаџиће и Хан Пијесак. Муниција са осиромашеним уранијумом је први пут употребљена у Заливском рату (Пустињској олуји), а потом у Републици Српској, на Хаитију, Сомалији, Савезној Републици Југославији. У НАТО агресији на СР Југославију учествовале су снаге: САД, Велике Британије, Њемачке, Француске, Италије, Шпаније, Португала, Луксембурга, Белгије, Холандије, Данске, Норвешке, Исланда, Пољске, Чешке, Мађарске, Турске, Грчке, Канаде. Помогле су им и државе придружене НАТО-у: Хрватска, Словенија, Македонија, Босна и Херцеговина, Албанија, Румунија, Бугарска, Словачка. НАТО је започео агресију са 464 летјелице (371 авион, од којих 210 из САД), а завршио са 1.200 авиона (850 борбених). Изведено је 26.289 летова (према неким и 36.219). Кориштена су различита средства, као што су пројектили ваздух-земља, ракете, *Томахаawk*, стелт бомбардери, касетне, тзв. „паметне” и конвенционалне бомбе. Сматра се да је лансирано више од 700.000 пројектила и 1.000 крстарећих ракета, те да је изручено 37.000 касетних бомби. Службени подаци о посљедицама НАТО бомбардовања на здравље људи никада нису објављени, а резултати досадашња два „велика” истраживања више су него забрињавајући. Прво истраживање урађено је одмах након НАТО бомбардовања Србије 1999. На Војно-медицинској академији (ВМА) у Београду пратило се колико су војници и официри са Косова, као и њихови потомци, изложени ризику због контакта са осиромашеним уранијумом. Праћен је узорак од око 2.000 војника, 1.752 њихове дјеце рођене од 2000-2004. године која су лијечена и посматрана на ВМА. Као контролни узет је узорак од 1.204 дјеце која су рођена раније од 1995. до 1999. Након прегледа медицинске документације добијени су алармантни подаци. Дјеца рођена за вријеме НАТО бомбардовања имала су учестале аномалије – ендокрине и метаболичне болести и малигне неоплазме. Од посљедица бомбардовања канцерогеним средствима умирали су војници који су учествовали у бомбардовању, као и војници и цивили бомбардованих простора. Знамо ли колико Срба умире годишње од посљедица бомбардовања (Републике Српске 1995 и СР Југославије 1999) са осиромашеним уранијумом? Наравно, не знамо, али је то сигурно велика бројка. Тако се и показује да у ратовима које води НАТО пакт највише страдају народи на чијим територијама се одвија рат, а највише профитирају произвођачи оружја и транснационалне корпорације којима се отварају простори нових тржишта. У својим ратовима НАТО увјежбава сложене тактичке и стратегијске системе и испробава нова оружја.

Снаге НАТО-а су терористима на Косову и Македонији помогле да остваре политичку равноправност, а „отимањем Космета требало је да се заврши `мали светски рат` против Срба, од Крајине преко Републике Српске до Косова, уз истовремено отцепљење Црне Горе”.⁷

Притисци на Србију су настављени и послјије бомбардовања.

Након бомбардовања, НАТО и САД су од Србије отели 10.887 квадратних километара, што износи 12,3% њене територије. Осим тога, поред територије, отимају се и ресурси.⁸

Отимање територије и ресурса од Србије представља наставак вођења рата против српског народа. То је заправо *економски рат*, односно рат за ресурсе који угрожава право српског народа на одрживи развој.

ЗАКЉУЧАК

Дунав има веома занимљиву географију и геополитику. По дужини тока представља другу ријеку у Европи, а по свом геополитичком и геостратешком положају представља простор коегзистенције многих етничких и вјерских група, као и култура, али и њихових конфликта. Представљао је и још увијек представља подручје сукоба различитих интереса моћних држава, посебно у новијој геополитичкој историји у којој је положај Србије и Подунавља детерминиран њиховим положајем на Балкану, југоисточној Европи, па и односу према Азији гдје се умрежавају геостратешки и геополитички интереси моћних држава свијета и њихових војних асоцијација.

ЛИТЕРАТУРА

Czempiel, O-E. (2002). „Globalizacija ne sme biti jednosmerna”, u: *Senka Rima nad Vašingtonom (Pro et contra)*, Beograd; Filip Višnjić.

Kovačević, B. (2022), *Neoliberalna geopolitika ratova za resurse i revizija istorije*, u: *Istorija kao instrument geopolitike*, tematski

⁷ O-E. Czempiel, (2002). „Globalizacija ne sme biti jednosmerna”, u: *Senka Rima nad Vašingtonom (Pro et contra)*, Beograd; Filip Višnjić, стр. 101.

⁸ Б. Ковачевић, (2022), *Неолиберална геополитика ратова за ресурсе и ревизија историје*, у: *Историја као инструмент геополитике*, тематски зборник (приредио: Зоран Милошевић), Београд, Институт за политичке студије, стр. 631-654.

zbornik (priredio: Zoran Milošević), Beograd: Institut za političke studije.

Kovačević, B. (2017), *Serbs in the New World Order*, Banja Luka: Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja, Banja Luka. Доступно на: <http://www.defendologija-banjaluka.com/files/Serbs.in.the.new.world.order.2017.Braco.Kovacevic.pdf>

Petrović, Z. (2004). *Mali pojmovnik geopolitike: subjektivni multidisciplinarni glosar neophodan svakom ko promišlja svet Trećeg milenijuma*, Beograd: Centar za geopolitičke studije „Jugoistok”; Institut za političke studije.

Zečević, R. (2000). „Rat NATO-a protiv SRJ i režim plovidbe na Dunavu”, u: *Problemi srpske politike*, Beograd: Centar za menadžment.

Braco Kovačević

DANUBE IN GEOPOLITICS

Summary

Not only from a historical, social, economic and ecological point of view, but also from a geographical, geopolitical, geostrategic and security point of view, the Danube is very important for the Balkan, European and transatlantic countries. In its territory, the interests of both coastal and powerful European and world states are intertwined. The Danube is a river of communication and mutual cooperation, but also of conflict and conflict. That is why its geopolitical and geostrategic importance has always been evident, as is the case in the modern era.

Keywords: *Balkans, geopolitics, Danube, NATO, Serbia*
